

สตรีศึกษากับการเมืองศึกษา

ฉลาดชาย รมิตานนท์

ศูนย์สตรีศึกษา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

24 มิ.ย.2556*

การศึกษาการเมือง (political studies) เมื่อเทียบกับรัฐศาสตร์ (political science) ในปัจจุบันจะพบว่ามีความแตกต่างตรงที่เป็นการศึกษาข้ามสาขาวิชามากขึ้นเป็นลำดับซึ่งในทัศนะของนักสตรีนิยมแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของสตรีนิยมในการยืนยันให้เกิดการขยายนิยามของการเมืองให้กว้างมากขึ้น กล่าวคือ การยึดถือเรื่อง **อำนาจ/ความรู้** เป็นศูนย์กลางของการศึกษาทั้งในแง่ของการกำหนดนิยามว่า การเมืองคืออะไร ร่วมกับการวิเคราะห์ **ปิตาธิปไตย** กับความไม่เสมอภาคทางเพศภาวะก็ตนั้น มีความหมายว่า พัฒนาการของสตรีนิยมมีผลกระทบต่อความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า การเมืองเปลี่ยนไปเลยทีเดียว ผลที่ตามมาในต่างประเทศคณะ ภาควิชาในสายศิลปะศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งสนใจในการศึกษาการเมืองแนวใหม่ดังกล่าวนี้ ต้องหันมาให้ความสนใจวิถีทางที่ภาษา วาทกรรมและวัฒนธรรมที่ดี หรือเศรษฐกิจ ซึ่งมีพื้นที่ (space) และเวลา (time) เป็นบริบทที่ดี มีส่วนหนุนช่วยในการประกอบสร้างและดำรงเอาไว้ซึ่งความแตกต่างทางเพศ/เพศภาวะ เหล่านี้ในปัจจุบันสามารถถูกระบุออกมาให้เห็นด้วย การศึกษาการเมืองในความหมายที่กว้างกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามคณะหรือภาควิชารัฐศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะวางตัวอยู่ในแนวหรือพื้นที่ที่ตามจารีตของสาขาวิชาที่ด้านหนึ่งคือ ทฤษฎีการเมืองหรือปรัชญาการเมือง ส่วนในอีกด้านหนึ่งคือ รัฐศาสตร์หรือทฤษฎีแห่งศาสตร์ว่าด้วยรัฐและสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ (เช่น ระบบราชการ) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เกิดมีความลังเลของรัฐศาสตร์ที่จะขยายนิยามของการเมืองออกไปเกินกว่าพื้นที่ของรัฐ ดังนั้นความหมายของคำว่า รัฐจึงกลายเป็นพื้นที่ของการประชันขันแข่งหรือการวิพากษ์ อย่างไรก็ตามในบางระดับกระแสที่พะวักพะวงนี้ตรงกันพอดีกับกระแสรัฐศาสตร์แบบอังกฤษ-อเมริกัน ซึ่งเป็นกระแสหลัก ที่สนใจในการวิเคราะห์อย่างเป็นทางการของความเป็นธรรมสาธารณะ ซึ่งเป็นสภาวะเชิงอุดมการณ์ เป็นนามธรรมและนิยามได้ยาก ทั้งในทฤษฎีการเมืองและในแนวพฤติกรรมศึกษาว่าด้วย กิจกรรมทางการเมืองตามแนวของรัฐศาสตร์เดิม ซึ่งในที่สุดต้องเผชิญกับการท้าทายของปรัชญาของยุโรปซึ่งนำเสนอวิธีคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมและอิทธิพลของจิตวิเคราะห์ที่น่าจะมีความสามารถในการอธิบายได้มากกว่า

ท่ามกลางกระแสความพะวักพะวงของรัฐศาสตร์และการวิเคราะห์การเมืองดังกล่าวนี้ นักสตรีนิยมจำนวนหนึ่งได้ทำแผนที่ (mapping) การศึกษาการเมืองใหม่ โดยใช้มิติมุมมองสตรีนิยมโดยมุ่งประเด็นการถกเถียงเชิงวิพากษ์สู่สองประเด็นใหญ่ ๆ คือ ตัวทฤษฎีการเมืองแบบอังกฤษ-อเมริกัน กับ

* วันเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองไทย เมื่อ 81 ปีมาแล้ว เคยถือกันว่าเป็น ‘วันชาติ’

กระแสวิคิด หรือทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม จากนั้นมุ่งไปสู่ประเด็นที่สองคือ ภาพกว้าง ๆ ของการพิจารณาว่า นักสตรีนิยมได้ทำการวิพากษ์หรือท้าทายความเข้าใจเดิม ๆ ว่าด้วย ความหมายและขอบเขตของการเมืองอย่างไร

ในส่วนของ**ทฤษฎีการเมือง** นักสตรีนิยมได้ทำการอ่านใหม่ในเรื่องประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองต่าง ๆ จากนั้นยังระบุให้เห็นถึง ไม่เฉพาะว่า ทฤษฎีการเมืองนั้น ๆ พูดถึงบทบาทของผู้หญิงในการเมืองเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงสมมุติฐานต่าง ๆ ที่เป็นรากฐาน เช่น ‘ธรรมชาติ’ และบทบาทต่าง ๆ ของทั้งผู้หญิงและผู้ชายอีกด้วย นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็น**อุปมาอุปมัย**ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะที่ทำให้วาทกรรมที่ชัดเจนซึ่งมีลักษณะเป็นกลางทางเพศภาวะก็ดี วาทกรรมที่มีลักษณะปลดปล่อยผู้คนให้เป็นอิสระก็ดี ถูกบดบังโดยวาทกรรมที่มีลักษณะยอมรับลำดับความสูงต่ำของความแตกต่างทางเพศ/เพศภาวะ รวมทั้งค้นพบสมมุติฐานต่าง ๆ ที่ขาดความคงเส้นคงวาต่าง ๆ (inconsistencies) ซึ่งทำให้เกิด**การผลิตซ้ำความเป็นพลเมือง** ที่ไม่เท่าเทียมกัน และยังให้ความชอบธรรมกับการกั้นผู้หญิงออกจากชีวิตสาธารณะอีกด้วย

นอกจากนั้นในการอ่านประวัติศาสตร์ความคิด/ทฤษฎีทางการเมืองใหม่ดังกล่าวนี้ นักสตรีนิยมยังพบว่า การยอมรับการแบ่งเป็นสองขั้วระหว่าง **สาธารณ/ส่วนตัว**ที่ดี การสอดรับกันระหว่างวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ทางการเมือง สำหรับ **ความเป็นชาย** (masculinity) **ความเป็นมนุษย์** (humanity) กับความประเสริฐทางศีลธรรมของผู้คนในสังคม (civic virtue) ถูกนักสตรีนิยมเปิดเผยออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เช่นเดียวกับ**โครงสร้างของกฎหมายและการเมืองที่มีลักษณะกีดกันทางเพศ/เพศภาวะ** ซึ่งในวิคิดใหม่ถือว่าเป็นสิ่งประกอบสร้างอย่างชัดเจน ส่วนในเรื่องโครงสร้างที่ซับซ้อนต่าง ๆ ของอภิปรัชญา (metaphysical edifices) ที่ทำการกำหนดนิยามผู้หญิงเข้ากับธรรมชาติที่ดี ความไร้เหตุผลก็ดี เหล่านี้ต่างล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการอธิบายถึงความลึกซึ้ง (profundity) ที่อำนาจเชิงเพศภาวะทำงาน หรือทำหน้าที่ของมัน ในขณะที่เดียวกันการตระหนักรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มีผลทำให้นักสตรีนิยมมีกำลังใจในการแสวงหาโมทัศน์ต่าง ๆ ที่เป็นมิตรกับสตรีนิยมจึงทำให้พวกเขาท้าทาย รากฐานต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งและมีอิทธิพลทางความคิดอย่างมากของความคิดทางการเมือง พูดอีกอย่างหนึ่ง คือสตรีศึกษา/สตรีนิยมคัดค้านลัทธิรากฐานนิยม (foundationalism) และตัดสินนิยม (determinism) ที่เป็นฐานคิดหลักของหลากหลายสาขาวิชา

ความแตกต่างระหว่างนักรัฐศาสตร์กับนักสตรีนิยมแนววิพากษ์

กล่าวได้ว่า ในขณะที่นักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่สนใจกับคำถามแนวประจักษ์นิยม (empirical questions) ทางการเมืองมากกว่า คำถามแนวมาตรฐานทั่วไปของพฤติกรรมด้านต่าง ๆ (normative questions) ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเพศ/เพศภาวะใดจึงเหมือนกับนักสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะเมื่อเป็นเรื่องของการทำการวิจัยเพื่อประกอบสร้างความรู้ กล่าวคือ มุ่งมั่นต่อการรวบรวม (collect) และตรวจสอบข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ (collate) ในแนวทางวัตถุวิสัย (objective) และ

อ้างว่าปราศจากค่านิยม (value free) ทั้งนี้เพื่อที่จะระบุและคาดการณ์สภาวะที่เรียกว่า ความเป็นปกติต่าง ๆ (regularities) หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นมาในพฤติกรรมของผู้คนในสังคม (โปรดดู วัตถุวิสัย/objectivity) ดังนั้นด้วยการมุ่งประเด็นความสนใจของนักรัฐศาสตร์แนวเดิมเช่นนี้จึงนำไปสู่การมองหาการทำงานของอำนาจที่มองหรือสัมผัสได้ด้วยสายตามหรือเป็นเรื่องที่เห็นได้จากภายนอกมากกว่า ในขณะที่นักสตรีนิยมตอบสนองต่อการประกอบสร้างความรู้หรือการวิจัยทางการเมืองที่เป็นไปในลักษณะที่ผสมผสาน กล่าวคือนักสตรีนิยมบางคนลุกขึ้นมา**ท้าทายสมมติฐานเชิงญาณวิทยาต่าง ๆ** (epistemological assumptions) ซึ่งวางอยู่ใต้สมมติฐานของการประกอบสร้างความรู้ที่ว่านั้น เช่นด้วยการตั้งคำถามทั้งการอ้างความเป็นกลางทางค่านิยมที่มีปัญหาของการศึกษานั้น ๆ ซึ่งนักสตรีนิยมเชื่อว่าผู้ประกอบสร้างความรู้หรือนักวิจัยต้องเลือกตามความสนใจหรือผลประโยชน์ของการวิจัยที่กำลังทำอยู่ อีกสิ่งหนึ่งที่พวกเขาท้าทายคือการแบ่งแยก **‘ผู้รู้’** กับ **‘สิ่งที่รู้’** หรือ **‘ผู้ถูกรู้’** **‘ถูกศึกษา’** อย่าง **แข็งกระด้างตายตัว** ส่วนนักสตรีนิยมบางกลุ่มอาจตั้งคำถามต่อวิถีทางที่การประกอบสร้างรู้นั้นว่าเป็นรูปแบบและเนื้อหาที่สมบูรณแบบผู้ชาย (quintessentially masculine) หรือไม่ (โปรดดูเรื่องญาณวิทยาแนวสตรีนิยม/feminist epistemology) ยังมีนักสตรีนิยมอีกไม่น้อยที่วิพากษ์วิจารณ์การศึกษาการเมืองแนวรัฐศาสตร์เดิมว่า ไม่สนใจใยดีกับ**กิจกรรมการเคลื่อนไหว**ต่าง ๆ ของผู้หญิงในแนวสตรีนิยม ปราบกฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นบางส่วนว่านักรัฐศาสตร์แนวเดิม ๆ ที่เป็นกระแสหลักอยู่ในขณะนี้ขาดความสนใจประเด็นผู้หญิง กล่าวคือความสนใจในการศึกษาการเมืองแนวพฤติกรรมศาสตร์ของพวกเขาที่มักจะติดอยู่กับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยผู้ชายตามจารีตดังกล่าวนี้ยังส่งผลให้เกิด **‘การมองไม่เห็นผู้หญิง’** (women’s invisibility) ไปพร้อม ๆ กันกับช่วยการกำหนดนิยามสาขาวิชารัฐศาสตร์ไปในแนวทางที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลาง

กระนั้นก็ตามมีนักสตรีนิยมอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงยืนยันในความสำคัญของวิธีการสร้างความรู้/การวิจัยในแบบ **‘วิธีการทางสังคมศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์’** (social scientific methods) พร้อม ๆ กันไปกับการยึดมั่นอยู่ในการทุ่มเทผูกมัดกับการเมืองต่าง ๆ ของพวกเขา ซึ่งก็กล่าวได้ว่าความสำเร็จของพวกเธอในการเข้าไปแทรกซึมวิชาการรัฐศาสตร์ พร้อม ๆ กันไปกับความมุ่งมั่นในการเข้าไปสร้างฐานข้อมูลเรื่องกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ของผู้หญิงนั้นมีประโยชน์อย่างแน่นอนในการทำให้ชีวิตทางการเมืองของผู้หญิงถูกมองเห็นมากขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือทำให้ **เพศภาวะ** กลายเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญของการคาดการณ์หรือการทำนายทางการเมือง เช่น ในเรื่องพฤติกรรมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เช่นเดียวกันกับที่บรรดาประสพการณ์ต่าง ๆ ของผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าผู้หญิงได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจทางนโยบายกฏหมายและนโยบายทางการเมือง ส่วนในด้านบทบาทของผู้หญิงทางการเมืองก็เช่นกัน บรรดาพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ บ้างก็เริ่มเปลี่ยนแปลงวาระทางการเมืองต่าง ๆ ให้ตอบสนองต่อผู้หญิงมากขึ้น แต่อาจไม่สอดคล้องกับประเด็นของนักสตรีนิยมอย่างครบถ้วนและแท้จริงก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้ที่จริงแล้วทำให้ขอบข่ายการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของผู้หญิงพร้อมกับยุทธศาสตร์-ยุทธวิธี เป้าหมาย และความสำเร็จ กลายเป็นหัวข้อของการศึกษาไปด้วย

คุณูปการของนักสตรีศึกษา-สตรีนิยมต่อการศึกษาการเมือง

ก่อนอื่นต้องย้ำอีกทีว่า การศึกษาการเมืองในทัศนะสตรีนิยมไม่เหมือนกับรัฐศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว จึงกลายเป็นด้านสำคัญหลายด้านของ ‘การเมืองศึกษา’ หรือ ‘political studies’ กล่าวคือการเมืองศึกษาแนวสตรีนิยมได้ท้าทายการเมืองศึกษาสิกกลงไปถึงมโนทัศน์พื้นฐานต่าง ๆ ระเบียบวิธีการประกอบสร้างความรู้/การวิจัยที่หลากหลาย รวมไปถึงครอบคลุมหัวข้อที่ศึกษาซึ่งกว้างขวางมากขึ้น และที่สำคัญมากคือ การเมืองศึกษาแนวสตรีนิยมทำการตรวจสอบ วิพากษ์หรือประชันขันแข่ง หรือเข้าไปแย่งชิงการกำหนดนิยามต่าง ๆ ของการเมือง จนบางครั้งก่อให้เกิดวิกฤตในการศึกษาการเมืองแบบเก่าได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขยายการจัดประเภทหรือนิยามว่า การเมืองคืออะไร เป็นสิ่งที่ขบวนการสตรีนิยมตั้งใจทำมานาน ตั้งแต่เมื่อที่นักสตรีนิกรมรุ่นแรก ๆ ยืนยันให้มีการนำเอาประเด็นสิทธิพลเมืองต่าง ๆ (civil rights) เข้ามาประยุกต์ใช้ภายในพื้นที่ครัวเรือน (เช่น การเรียกร้องให้ผู้หญิงมีสิทธิได้รับการศึกษา) นักสตรีนิยมคนสำคัญคนหนึ่งคือ **เคท มิลเล็ตต์** (Kate Millett) ผู้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบิดาธิปไตยกับการเมืองเชิงเพศ (sexual politics) หรือปัจจุบันนักสตรีนิยมมักใช้คำว่า **การเมืองเชิงเพศภาวะ/เพศวิถี** โดยบ่งชี้ว่า วางอยู่บนหลักการหรือพื้นฐานว่า บิดาธิปไตยที่มักจะยืนยันว่าเป็นการแสดงออกในเชิงของปรากฏการณ์ที่เป็นเรื่องส่วนตัวและใกล้ชิด (เช่น เพศวิถี) ตามจารีตของการกำหนดนิยามแบบเดิม ๆ นั้น มักจะได้รับการสนับสนุนและอุปถัมภ์โดยโครงสร้างต่าง ๆ ที่เป็นสาธารณะของอำนาจอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง เช่น ถือว่าการมีเพศสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสระหว่างเพศตรงข้ามเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาการเมืองแนวสตรีนิยมภายหลังโครงสร้างนิยามจึงมีจุดเน้นย้ำซ้ำแล้วซ้ำอีกที่การสอดรับหรือถักทอกันไปมาระหว่างอำนาจกับความรู้จึงทำให้มุ่งเน้นประเด็นไปสู่ **การเมืองเรื่องตัวตน** (politics of the self) ซึ่งส่งผลต่อไปให้เห็นว่า อำนาจนั้นมีอยู่ทั่วไป แต่ส่วนใหญ่แล้วมักมองไม่เห็น แนวทางนี้ของสตรีนิยมนำไปสู่ความสนใจของนักสตรีนิยมสู่การประกอบสร้างความหลากหลายของ **อัตลักษณ์ทางเพศภาวะ และร่างกายที่มีเพศ** (sexed bodies) ส่งผลต่อไปสู่อิทธิพลมหาศาลต่อการเขียนแผนผังทางการเมืองเชิงเพศภาวะกันใหม่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นอาจกล่าวได้ว่ากระแสความกระตือรือร้นและมีพลังที่ว่านี้มักจะเกิดภายนอกภาควิชาหรือคณะรัฐศาสตร์หรือการเมืองทั้งหลาย

สรุปแล้ว การเมืองศึกษากับสตรีนิยมเชื่อมโยงกันในหลากหลายทาง นักสตรีนิยมบางส่วนก็ยังยินดีที่จะใช้หลักการทางวิธีวิทยาของรัฐศาสตร์หรือศาสตร์ทางการเมือง หรือมีความหมายแคบกว่านั้นอีกคือ ‘ศาสตร์ว่าด้วยรัฐ’ ที่เรียกกันว่า ‘วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ’ ในการเพิ่มให้เกิดการมองเห็นผู้หญิงทางการเมืองมากขึ้น และเพื่อทำการวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้หญิง แต่พร้อมกันนั้นก็ตั้งคำถามกับวิธีวิทยาและมิติมุมมองหลักต่าง ๆ ของการเมืองศึกษาแนวเดิมหรือรัฐศาสตร์กระแสหลักว่ามีลักษณะเป็นผู้ชาย (masculine) มากเกินไปหรือไม่ พวกเขาได้ใช้การประกอบสร้างต่าง ๆ ทางทฤษฎีของกระแสหลักเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจ ความไม่เสมอภาคทางเพศและความแตกต่างทางเพศ แต่

พร้อมกันนั้นก็ได้อธิบายการประกอบสร้างเหล่านั้นว่า เมื่อคติทางเพศภาวะ นักสตรีนิยมบางส่วนช่วยกันวิพากษ์ในเชิงว่า การศึกษาการเมืองแนวกระแสหลักนั้น โดยตัวมันเองแล้วเป็น ‘การเมือง’ อย่างมาก แต่บางครั้งพวกเขาก็มักจะทำให้มันไม่เป็นการเมืองด้วย (กล่าวคือทำให้ขาดพลังทางการเมือง) พร้อมกันนั้นก็วิพากษ์หรือประชันขันแข่งกับการเมืองกระแสหลักว่าด้วยขอบเขตต่าง ๆ (boundaries) ของการเมืองและนำไปสู่การวิพากษ์ปัจจัยหลักและกระบวนทัศน์ต่าง ๆ (paradigms) ของสาขาวิชานั้นไปด้วยในขณะเดียวกัน

* ส่วนใหญ่เก็บความจาก Diana Coole ใน Code, L., ed., (2004: 388–389) **Encyclopedia of Feminist Theories**, Routledge, London and New York.

** เหตุจูงใจในการเก็บความเรื่องนี้มาเล่าเพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าหากสตรีศึกษาเข้าร่วมกับการเรียนการสอนและการวิจัยในแบบสหวิทยาการ สตรีศึกษาควรจะมีเงื่อนไขเชิงจุดยืนอะไรบ้าง